

Gödörben a Kelta Tigris?

Artner Annamária

Miben különbözik Írország (Ireland) és Izland (Iceland)? – szól a legújabb vicc ír közgazdász körökben. A válasz: egy betűvel és hat hónappal. Írország gazdasága ugyanis az elmúlt hónapokban olyanira megrendült, hogy még az IMF segítsége is szóba került. Bankok sora rogyant meg, az államháztartás deficitje rohamosan nő, az államkötvények iránti kereslet visszaesett, a Standard and Poor's az ország gazdasági kilátásait – nem utolsósorban éppen az IMF-ről felröppenő hírek hatására – stabilról negatívra minősítette. Igaz ugyan, hogy a világgazdasági válság nem hagyhat érintetlenül egyetlen, a világgazdaság vérkeringésébe bekapcsolódott országot sem (így volt ez az 1929–33-as válság idején is), mégis sokak szemében meglepőnek tűnik, hogy napjainkban (látszólag) erős gazdaságok alatt is ijesztő szakadékok nyílnak.

Magyarországon is sokan tekintenek csodálkozva a Zöld Szigetről érkező rossz hírekre. Ez nem meglepő, hiszen az elmúlt évtized során a közgazdászkutató minden igyekezete ellenére is a követendő példa, a felzárkózási minta, a „bezzeg” ország szerepét erősítették Írországra a hazai közvéleményformálók. Pedig a Világgazdasági Kutatóintézetben Írországról készülő tanulmányok, cikkek már az 1990-es évek vége óta hangsúlyozták, hogy Írország a külföldi működőtőkétől függő, fejletlen hazai iparral bíró (duális) gazdaság, melynek a 90-es évekbeli felzárkózását az amerikai információtechnológiai (IT) boom segítette elő, és a nyitottságra építő több évtizedes hazai külgazdaságpolitika, valamint a 80-as évek végétől ezt társadalmi oldalról is alátámasztani igyekvő konszenzus (hároméves bérkorlátozó egyezmények) tette lehetővé.

Már az 1990-es évek végén tisztán látszottak az Írországhoz kötődő kétségek, nevezetesen az, hogy „az ír gazdasági-társadalmi fejlődést több oldalról is veszély fenyegeti”: a hitelalapú fejlődés, az ingatlanpiaci túlfűtöttség, a külfölditőke-vezéreltség, mely a gazdaságot az amerikai IT-boom hullámlovasának ingtag szerepére kárhoztatta, a munkaerő-piaci és a szociális feszültségek, a társadalmi polarizáció, az adórendszer problémái, az EU-források elapadásának hatása stb. Mindezt azonban elfeledtette az irigyelt exportteljesítmény, valamint és legfőképpen a – nem sokkal több mint statisztikai jelentőséggel bíró – egy főre eső GDP szárnyalása, az a lenyűgöző tempó,

amellyel a „Kelta Tigris” 62-64 százalékról indulva alig tíz év alatt utolérte, majd hagyta az EU15-ök átlagát, sőt az EU27-ben az élre tört (a leghagyhatatlan Luxemburg utáni második helyre). A hasonló – és a VKI kutatói által szintén jelzett – előjeleket produkáló amerikai gazdaságból kiinduló világgazdasági válság a pénzpiacok oldaláról látszik romba döntetni az eddigi ír sikert, és vele azt az illúziót, hogy lehet tartósan boldogulni korunk globális gazdasági rendszerében, a mindent a piaci versenyképesség fogalmán és a nyereség (profit) nagyon is kézzel fogható nagyságán mérő globális versenypiacon.

Írországból a gazdaság 2008 elején lejtmenetre váltott, a GDP csökkent – 2008-ban 1,5 százalékkal, és 2009-ben a visszaesés mértéke akár 3,5-4,5 százalék is lehet –, a GNP pedig még annál is jobban. A munkanélküliség már 2008 elején átlépte az előtte évekig ismeretlen öt százalékot, és azóta hónapról hónapra nő. 2007 decembere és 2008 decembere között a munkanélküliek száma 71 százalékkal, 121 ezer fővel nőtt, a munkanélküliségi ráta pedig elérte a 8,3 százalékot, ami 40 éve nem látott ütemű ugrás. A munkaügyi hivatalokba bejelentkezők száma megközelíti a 300 ezret. A regisztrált és nem regisztrált állásnélküliek együttes aránya az Ír Szakképzési és Foglalkoztatási Hivatal (FÁS) legfrissebb előrejelzése szerint még ezévben eléri a 12 százalékot. A korábbi évek jó konjunktúrája és az ezáltal serkentett bevándorlás hatására felépített vagy félkész lakások ára már 2008-ban zuhanni kezdett. 2009-ben a költségvetés hiánya eléri a GDP 9,5 százalékát, de csak akkor nem ugrik tíz százalék fölé, és éri el néhány éven belül a 12 százalékot, ha a kormány kétmilliárd eurós megtakarítást eredményező reformcsomagja megvalósul. Ez a megtakarítás a béreken, az infrastrukturális beruházások visszafogásán képződik, az adóemelésekkel bővül, és nagyrészt a megrogyant bankszektorba áramló összegeket hivatott pótolni.

A 2008. szeptemberi béregyezményben, amely 21 hónapra összesen hatszázalékos béremelést tartalmazott, már szerepelt a közzsféra béreinek kilenc hónapra történő befagyasztása, amelyet a konzervatív ellenzéki párt, a Fine Gael szerint 2010-ig fenn kell tartani. Már állami bércsökkenésről is szó van. A kormány azzal számol, hogy a GDP ez évben 4,5 százalékkal esik vissza, s az esetleg megugró infláció elolvasztja a bérek reálértékét, miközben a munka-

erő-piaci tartaléksereg nyomása alatt a bérek akár nominálisan is csökkenhetnek. A privát szférában már meg is kezdődött a fizetések, prémiumok, bérki-egészítések visszavágása.

A személyi jövedelmekre kivetett új adónemmel 1,2 milliárd euró bevételhez jut a költségvetés, amivel szemben csak a sávhatárok változtatásának 200 milliós költsége áll. Összességében tehát egymilliárd eurót hoz a konyhára a személyi jövedelemadó reformja. A végső soron szintén a fogyasztást terhelő forgalmi adók, illetékek emeléséből további 400 millió euró bevételnövekedés várható. A tőkejövedelmek adójának emelése ennél kisebb mértékben, mintegy 760 millió euróval járul hozzá a költségvetéshez. Mindebből, a farmereknek juttatott könnyítésekkel együtt jön ki az említett kétmilliárd eurós megtakarítás, amelynek kétharmadát – elkölthető jövedelmük egy százalékának árán – a bérből és fizetésből élők biztosítják. Körülbelül ennyi pénzt (1,5 milliárd eurót) kínált az állam 2008 végén az ország harmadik legnagyobb bankja, az Anglo Irish Bank részvényeinek 75 százalékaért, mielőtt úgy döntött, hogy teljesen állami kézbe veszi azt. További 2-2 milliárd euróval tőkésítette fel a Bank of Ireland-et és az Allied Irish Banks-t, 25-25 százalékos tulajdonrészt szerezve bennük. A leginkább rászorulóknak védelme érdekében ugyanakkor az infláció mértékénél jobban emelik a szociális kiadásokat, amik körülbelül 400 millió euróval növelik a lakosság összbevételeit. A teljes mérleg tehát a lakosság oldalán mintegy 600 millió euró jövedelemcsökkenés egy főre vetítve átlagosan több mint 140 euró.

A bankok megmentésétől nem tekinthet el a magántőkére építő állam. 2008 tavaszán 440 milliárd eurónyi kinnlevőségre adott garanciát a kormány a legrosszabb helyzetben lévő ír bankoknak. Mindehhez persze nem elég a költségvetési megtakarítás, külföldi hitelre is szükség van. Ekképpen Írország külső adósságállománya a GDP jelenlegi egynegyedéről az év végéig 80 százalék fölé nőhet. Ezek a fejlemények mind a vásárlói kereslet, mind a pénz- és tőkepiacok oldaláról tovább ássák alá az ír gazdaság kilátásait. Az egyensúlyi problémák eszkalálódásával Írországban is fellángolt a vita a teendők körül: expanzív vagy semleges legyen-e a költségvetés. A kérdés rövid és hosszabb távon is közvetlenül érinti a lakosság életszínvonalát. Különösen, hogy az ír Nemzeti Versenyképességi Tanács (NCC) szerint az ír gazdaság már 2000 óta folyamatosan veszít versenyképességéből az emelkedő árak és az euró felértékelődése miatt. John Fitz Gerald – a dublini Gazdasági és Társadalmi Kutatóintézet, az ESRI vezető kutatója és az Ír Közgazdasági Társaság elnöke – szerint a jelenlegi helyzet kétféle kimenetelű lehet. Az egyik, hogy a ciklikus válság „normális” lesz, ami azt jelenti, hogy 1-2 deflációs éven belül lefut és új, a trendnél gyorsabb fellendülést hoz. Ebben az esetben az a kívánatos, hogy a bérek csökkentésével serkentsék a foglalkoztatás növekedését. (Ennek érdekében Fitz Gerald úr az Irish Times-ba 2009. január közepén írt cikkében 3-4 éves bérbefagyasztást vagy esetleg ennek koncentrált változatát, egy 2009-ben foganatosított ötszázalékos nominálbér-csökkentést „javasolt”, és örömmel nyugtázta, hogy a bércsökkentések a privát szférában már megkezdődtek.) A mélypont

utáni felfutás magától is enyhít majd a költségvetési hiányon. Nincs szükség tehát külön válságkezelő csomagra, a költségvetés maradjon semleges. Persze, az más kérdés, hogy mi lesz az egyensúllyal, ha a válság nem „normális” – ez a második lehetőség. Ekkor – így Fitz Gerald – a költségvetési problémák folytatódhatnak, Írország problémái egy szélesebb krízis részét képeznek, amelynek megoldását még át kell gondolni... Egyik alternatíva sem jelent jót a bérből és fizetésből élők számára.

Az ESRI alig háromnegyed éve kiadott, és első helyen John Fitz Gerald nevével jelzett középtávú előrejelzésében még tartósan az EU-átlag feletti, évi 3,75 százalékos növekedést jósolt Írország számára a következő tíz évre a problémákat kizárólag rövid távúaknak, az ír gazdaságot öngyógyítóknak ítélve. A világgazdaság az érzékelhető lassulásból – állították a szakértők – „igen gyorsan” kijöhet. Az ír prosperitás alapjaként a kedvező munkaerő-piaci trendeket és a termelékenység alakulását jelölték meg. A gazdaságot a jelentős ingatlan- és infrastrukturális beruházások lendíthetik tovább az előttünk lévő években – írták 2008 májusában!

Látható, hogy az ír gazdasági visszaesés az ország vezető közgazdászait is meglepte. Ott sem látják élesebben, mint itthon, hogy miből és miért lesz válság, és ezért nyilvánvalóan azt sem, mit lehet ellene tenni. Majd eljön a fellendülés – valamikor, valahogyan – mondják. És ezen nincs is mit csodálkozni. A piaci ösztönösség körülményei között minden áru- és pénzügyi műveletről csak utólag derül ki, hogy szükséges, hasznos, nyereséges volt-e. A demokrácia nem terjed a vállalatok gazdálkodásának nyilvánosságáig, így aztán az lett volna az igazi csoda, ha bárki tudta volna, hogy (például) pont a Lehman Brothers', és pont 2008 szeptemberében bukik el.

Bár az „ír csoda” éveiben a bérből és fizetésből élők életszínvonala csak jóval kisebb mértékben emelkedett, mint az országban megtermelt gazdagság (a bérek, a fizetések aránya a GDP-ben a 80-as évek vége óta 75 százalékról 52 százalékra csökkent), abban a főáramú gazdaságtan képviselői egyetérteni látszanak, hogy a nehéz időkben a bér- és életszínvonal-csökkenés, a munkanélküliség növekedése oly elkerülhetetlen, mint a nappalok és éjszakák váltakozása. És bár az ír gazdaság gyengeségei már a 90-es évek végén jól láthatóak voltak, nem lehet azt mondani, hogy az ír gazdasággal több baj lett volna, mint a kapitalista világpiac más szereplőivel. Minden szereplőről elmondható azonban, hogy ösztönös gazdálkodási rendszerben működnek, ahol a jövő nem számítható ki, és ahol a fellendülésből azok részesednek kevésbé, akik a válság terheiből inkább.

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu honlapról